

Teorinoter til forløb om galskab i litteraturen

Introduktion til FN's verdensmål om sundhed og trivsel (Verdensmål nr. 3)

FN's verdensmål udgør 17 konkrete mål og 169 delmål, som forpligter alle FN's 193 medlemslande til helt at afskaffe fattigdom og sult i verden, reducere uligheder, sikre god uddannelse og bedre sundhed til alle. FN's Verdensmål er blevet oprettet som universelle mål for medlemslande, for at sikre sig at problemerne, som alle verdens lande i større eller mindre grad har vil blive taget fat på og arbejdet med. De nye verdensmål vil gælde for alle lande - både rige og fattige - med under hensyntagen til landenes forskellige udgangspunkt. De store udfordringer, vi står overfor i dag, som bl.a. social, økonomisk og politisk marginalisering, stigende ungdomsarbejdsløshed, ulighed, fattigdom, fødevareusikkerhed, mangel på, eller ulige adgang til grundlæggende naturressourcer, miljøforurening, klimaforandringer og ikke-lydhøre regeringer. De er alle nationale udfordringer med store regionale og globale konsekvenser, og er derfor nødvendige at løse i fællesskab. Alle disse mål blev sat for at sikre, at forskellige befolkninger rundt om i verden har mulighed for at få et bedre liv. I klassen vil der i løbet af 2 moduler være fokus på FN's 3. Verdensmål "Sundhed og Trivsel". Dårlig trivsel hos børn og unge kan have konsekvenser for den fysiske og mentale sundhed samt social og uddannelsesmæssige marginalisering, og det kan have stor indvirkning senere i livet.

Introduktion - Galskab i litteraturen:

Med tiden har litterære tekster om psykiske lidelser været oplagte og populære for samfundet og litteraturen. Forfattere har gennem litteraturen haft mulighed for at beskrive deres psykiske udfordringer. Man kan som ikke-syg få et indblik i en ny verden, som åbner op for en større forståelse af et andet menneskes tanker og væremåde. I galskabslitteraturen bliver der beskrevet og debatteret meget i forhold til behandlingen af psykisk syge. Mads Mygind har udfoldet kreative digte, der belyser smertestillende medicin; specifikt Morfin. I bogen *DET HUL AF LYS* får morfinen og smerten en stemme, eller bliver næsten en person, og dette er særlig interessant i forhold til galskab i litteraturen, fordi det netop er her, hvor skellet mellem virkelighed og fantasi er mindst, man svæver mellem forskellige verdener og kan ikke kende forskel på rigtigt og forkert. Typisk bruges litteratur som en behandlingsmetode for syge mennesker, og dermed er teksterne også præget af selvbiografiske elementer, som udfolder dybe lag i sygdommen. Ved arbejdet med teamet om Galskaben i litteraturen bliver man nødt til at forstå, hvordan abstrakte billeder af virkeligheden opfattes som den syges sindsfortælling af verden. Her er det interessant at kigge på metaforer og usammenhængende sætninger, billedsprog mm. for at opnå en større forståelse af et andet menneskes opfattelse af verden.

Perspektivtekst - Tove Ditlevsens digt "Angst" fra samlingen *De voksne*

Tove Ditlevsens digt omhandler perioden efter hun kom hjem fra et ophold på psykiatrisk Hospital Sct. Hans. Der skal kopieres digtet "Angst" fra digtsamlingen *De voksne* til alle i klassen, hvorefter I skal sætte jer i en rundkreds, og oplæsning fra læreren vil begynde. Efterfølgende skal eleverne deltage aktivt i en debat og snakke om digtet samt analysere og fortolke det:

Idéer til spørgsmål til eleverne:

- Hvorhenne optræder der sproglige tegn på Toves sundhedstilstand, trivsel og er der elementer af galskab?
- Hvordan er sproget udtrykt?
- Kan man se angsten tydeligt, og hvordan ses den, hvad optræder den som?

- Hvordan er Tove Ditlevsens syn på det psykiatriske hospital? Var det en god/dårlig oplevelse?
- Hvilke symboler lægger du særligt mærke til, og hvad gør det for digtet i relation til sundhed og trivsel samt galskab?
- Hvilken funktion har "man" "du" og "jeg" i digtet?

Denne øvelse skal give inspiration til elevernes egen analyse af deres digte.¹

Kreative løsninger/ opgaver:

Eleverne skal udfolde en kreativ opgave, som skal omhandle gruppens selvvalgte digt. Det er op til gruppen, hvordan analysen skal fremvises for resten af klassen. Eleverne skal leve op til kravene om at fremvisningen skal have et fagligt indhold og have hovedfokus på analysen samt digtets indhold, hvilket skal kunne ses tydeligt, så man med sikkerhed ved, hvilket digt der bliver fremvist. Fremvisningen skal være i matrixgrupper og varigheden er max 10 min. pr. gruppe. Eksempler på en kreativ fremstillingsform af en analyse kan være; en film/kortfilm, planche, podcast, PowerPoint, sang, skuespil eller tegneserie m.m.

Indholdsmæssig intro og noter til læreren:

Litteratur har altid været brugt som en udtryksform til at fortælle om omgivelser, rejser, samfundet, miljøet, krige, kærlighed, sorg, glæde, natur og mennesker. Menneskets sind har altid været i fokus både i form af fremstillingsmåden, udtrykket i teksterne og skildringen af følelser f.eks. i digte. Litteraturen interesserer sig også for det syge og det raske sind. Igennem forskellige tidsperioder er menneskets krop og sjæl blevet fremstillet på forskellige måder f.eks. i nationalromantikken hvor man søger efter Gud i alt. Her idylliseres og forskønnes verden og det grimme, skæve og uhyggelige fejles væk.

I det moderne gennembrud kom der et opgør med den ophøjede litteratur og danske kunstnere og forfattere brød ud af den romantiske tankegang og begyndte at se verden med et mere realistisk blik Georg Brandes var i centrum for denne udvikling og satte tonen med sit mantra om at "sætte problemer under debat" og med samme fart som industrialiseringen havde, begyndte udviklingsprocessen og ændringerne i samfundet at opstå som små revolutioner. I litteraturen begyndte man i det moderne gennembrud at skildre det normale liv, de oplidende jobs på fabrikker, fattige, rige, syge, raske og hele Danmarks befolkning blev set og hørt - alle fik en stemme.

Det moderne gennembrud handler om at gøre op med de ophøjede og idealiserede forestillinger, bryde normerne og vise realiteterne, som de egentlig er, så der kan blive lavet forandringer i samfundet. Det moderne gennembrud er både en kamp for anerkendelse rent litterært, men også en kamp for den enkelte borger, så de kan få en stemme. I det moderne gennembrud er den sociale bevidsthed, ansvarlighed i forhold til bekæmpelse af fattigdom og flere sundhedsmæssige tiltag vigtige for at få en samfundsmæssig udvikling. I relief til disse betragtninger af det moderne gennembrud vil det 3. verdensmål som FN har udstedt, Sundhed og Trivsel, blive inddraget. Her vil eleverne, der vælger at arbejde med fokus på sundhed og trivsel benytte sig af forskellige analysemetoder såsom: rolleanalyse, og nykritisk analyse af forskellige digte fra bogen *DET HUL AF LYS* på siderne 108-121, som omhandler FN's 3 verdensmål Sundhed og Trivsel. I et kreativt tiltag vil eleven, der vælger rolleanalysen sætte sig ind i forskellige karakterer i digtene. Her bedes eleven redegøre for de forskellige karakterer, der optræder i digtene, lægen og patienten samt hvilken rolle morfinen spiller, om man kan læse morfinen som en karakter for sig. Eleven bedes undersøge og overveje, hvordan personerne optræder, hvad det gør for digtet, hvordan udtryksformen er, hvordan

---

¹ S. 134-136 - Galskab i Litteraturen - Tove Ditlevsens digt "Angst" fra samlingen *De Voksne*

disse digte afspejler verdensmålet om sundhed og trivsel samt, hvordan det bliver sat i perspektiv til det moderne gennembrud og til slut en sammenligning af sundhed og trivsel nu i dag og i forhold til tidsperioden 1870-1890'erne?

Ved den nykritiske læsning, som opstod i 1920'erne ses det litterære værk som en selvberørende helhed. Hvis eleven arbejder med den nykritiske læsning, er det vigtigt at eleven har fokus på at dele teksten op i flere lag, hvor man for eksempel nærlæser sproget, fortælleren og billedsproget uafhængigt af hinanden. Her forventes det, at eleven har fokus på de enkelte detaljer i digtene, og tager stilling til morfins betydning samt laver en analyse af forskellige danskfaglige metoder såsom det lydlige lag, syntaktiske lag, fortælle-mæssige lag, planstrukturlaget, storelementernes lag, fortællerholdningens lag, livsbilledlige lag og ser det litterære værk som en helhed og sætter det i perspektiv til FN's verdensmål nr. 3 om Sundhed og Trivsel samt Tove Ditlevsen tekst "Angst" fra digtsamlingen *De voksne*.

<p><i>lydlige lag</i> (akustiske, fonetiske niveau)</p>
<p><i>syntaktiske lag</i> (sætningskonstruktion, rytme, brug af forfelter, vægtforhold)</p>
<p><i>fortælle-mæssige lag</i> (fortælle-teknik, udsigelse, fortælle-synsvinkler, lyrisk jeg)</p>
<p><i>planstrukturlaget</i> (real- og billedplan, billedsprog, encyklopædi, allusioner mv.)</p>
<p><i>storelementernes lag</i> (motiv, tema, handling, personer, miljøer, konflikter, løsninger)</p>
<p><i>fortællerholdningens lag</i> (tekstens holdning, grundfilosofi, etiske værdier)</p>
<p><i>det livsbilledlige lag</i> (tekstens udsagn, almengyldige kerne, livsfilosofi)</p>

kilde: systime - Litteraturens veje (dansk)

Ved at arbejde med et litteraturhistorisk perspektiv på det moderne gennembrud vil eleverne opnå et større indblik i, hvad verdensmålet Sundhed og Trivsel berører. Her vil det forventes af eleverne, at de kan sætte digtene af Mads Mygind i relation til Det Moderne Gennembrud, hvor sundheden og trivsel i samfundet var anderledes end i dag, og dermed kan eleverne opnå en større forståelse af, hvor vigtig sundhed og trivsel er på et globalt samt individuelt plan. På samme tid lærer eleven om Det Moderne Gennembrud igennem kreative og innovative løsninger, som ender ud i en større fagviden om befolkningen i tiden omkring Det Moderne Gennembrud samt i dag.

Surrealisme:

Surrealismen opstod i 1920'erne og arbejder med sindets ubevidste og ukendte for at forsøge at frigøre mennesket i andre dimensioner. Den surrealistiske litteratur dyrker det absurde, irrationelle og udtrykker tankens stemme, hvor kontrol fra fornuftens side slippes og man forsøger at grave sig ind i dybere lag i ens persona. Surrealismen bygger på troen på, at der er en større virkelighed bag personen, at man via associationer, drømme og fantasi kan finde en ny virkelighed. Skønlitteratur ses ofte som et stykke fiktion, der kan gøre noget ved læseren: rykke ved os, røre os, få os til at grine og græde og genkende nye sider af

virkeligheden. Galskaben i litteraturen handler om, hvordan litteraturen historisk set udforsker menneskets tankeformer og adfærdsmønstre, skubber til vores billede af syge mennesker som man i samfundet betragter som sindssyge.

Sproget er et godt værktøj til at beskrive en diagnose. Derfor vil eleven, der vælger at arbejde med surrealisme have analyseværktøjet psykoanalysen til at putte ned over teksten. Her forventes det, at det ubevidste bliver undersøgt i analysen og eleven kigger på menneskets personlighed, virkelighedsopfattelse og handlinger, hvorefter det bliver sat i perspektiv til surrealismens periode i litteraturen. Her ses det gerne, at den største del af analysen har vægt på fortolkning af symbolerne, som befinder sig i teksten, da det er dette element, som afspejler det ubevidste.² Derudover vil det være interessant, hvis eleven undersøger, hvordan forfatterens forhold er til morfin samt laver en perspektivering til Tove Ditlevsens digt "Angst" fra digtsamlingen *De voksne*.

Konfrontationsmodernisme:

Konfrontationsmodernismen er kendetegnet ved forfattere, der konfronterer læserne med den moderne verden gennem deres tekster. Forfatterne vil gennem deres tekster afspejle emner der er mere alvorlige og iscenesætter typisk emnerne til at illustrere den kaotiske verden. Et typisk karakteristikum ved konfrontationsmodernismen er, at den bruger mange og svære metaforer, usammenhængende sætninger, frie vers og rim med mere. Alt dette bliver gjort for at gøre teksten svær, netop for at give læseren en opfattelse af, at verden er svær at forstå, gennem forfatterens øjne. Dog kan denne form for litteratur være med til at give et billede på, hvor svært det kan være at sætte sig ind i andre menneskers problemer og trivsel samt give dem en stemme: Den kan give stemme til minoriteter, der ofte har svært ved at komme til orde i samfundsdebatten. Det sproglige i denne genre giver et billede, der udtrykker det enkelte menneskes møde med omverdenen, og fornyer synet på verden.

Hvis eleven vælger at arbejde med konfrontationsmodernismen, vil analyseredskabet være den postkritiske læsning. Ved en postkritisk læsning er ideen, at teksten bliver ødelagt af at køre den igennem analyseskemaer og modeller. Den postkritiske læsning har fokus på at teksten ikke skjuler sandheden, men viser os mening. Samtidig bliver man nødt til at åbne teksten for at finde ind til fortolkningen. Den postkritiske læsning lægger vægt på, at man har fokus på tekstens sindstilstand, at man udvikler empatisk forståelse for andres og egen situation i relief til teksten. Eleven forventes at finde ud af, hvad teksten har på hjerte, hvordan teksten afspejler dens jeg og verden samt behandlingen af skrøbelige tilstande for jeg'et. Eleven skal endvidere lægge mærke til mønstre i teksten og iagttagelser, som bliver gjort og desuden lave en perspektivering til Tove Ditlevsens tekst "Angst" fra digtsamlingen *De voksne*.

Litteratur:

1. <https://www.verdensmaalene.dk/fakta/verdensmaalene> (FN's 3. verdensmål)
2. Galskab i Litteraturen (Thomas Søgaard Boström & Lasse Gammelgaard, Galskab i Litteraturen, 2019; Systime)
3. <https://www.sst.dk/-/media/Udgivelser/2019/Boern-og-unges-sundhed-og-trivsel.ashx?la=da&hash=DB0B87FB0945D29F41ACCB2685CE2AF20210BB> (Børn og unges trivsel; Sundhedsstyrelsen)
4. s. 13 "Galskabslitteratur og kreativitet" linje 2-3 → Galskab i Litteraturen

---

² Systime, psykoanalysen

5. <https://litteraturensveje.systeme.dk/?id=769> (Postkritisk læsning)
6. Tove Ditlevsen digt: Galskab i Litteraturen 134-136
7. [En nykritisk læsning | Litteraturens veje \(iBog\) \(systeme.dk\)](#) (Nykritisk Læsning)
8. <https://litteraturensveje.systeme.dk/?id=327> (Psykoanalysen)
9. <https://litteraturensveje.systeme.dk/index.php?id=234#c737> (Surrealisme)
10. <https://litteraturensveje.systeme.dk/?id=180> (Det Moderne Gennembrud)
11. https://litteraturportalen.gyldendal.dk/forloeb/forloeb/lyrikporten/kapitler/centrallyrik_i/konfrontations_modernisme (Konfrontationsmodernisme)
12. *DET HUL AF LYS*, s. 108-121; Mads Mygind & Maria Molbech.